

ЯНОВСЬКА Тамара Анатоліївна,
*доцент кафедри психології Полтавського національного
педагогічного університету імені В.Г. Короленка,
кандидат психологічних наук, доцент*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МІЖОСОБИСТІСНИХ КОНФЛІКТІВ ПІДЛІТКІВ ІЗ БАТЬКАМИ

Стаття присвячена аналізу психологічних особливостей прояву конфліктів між підлітками та їх батьками. Охарактеризовані домінуючі способи вирішення конфліктних ситуацій; виявлені причини можливих конфліктних ситуацій у міжособистісних відносинах «батьки-діти». Визначено шляхи подолання конфліктів та їх попередження серед підлітків та їх батьків.

Ключові слова: *конфлікт, прояв конфліктів, міжособистісні відносини між батьками та підлітками, конфліктні ситуації, шляхи подолання конфліктів.*

Постановка проблеми. Міжособистісні відносини є полем постійного зіткнення та з'ясування певних проблем та ареною самоствердження. Тому міжособистісні конфлікти є однією з типових форм взаємодії людей [1, с. 27].

Такі взаємовідносини бажано розглядати на прикладі стосунків між батьками та підлітками. Вважається, що підлітки вдаються до конфлікту і бунтарства, як до основного способу досягнення автономії та незалежності від батьків. На шляху досягнення власної ідентичності вони неминуче вступають у боротьбу із попереднім поколінням. Цей конфлікт ніколи не вичерпувався, а сьогодні стає ще очевиднішим та актуальнішим.

Об'єкт дослідження – взаємовідносини у сім'ї між батьками і підлітками.

Предмет дослідження – причини виникнення конфліктів між батьками і підлітками та шляхи їх подолання.

Мета дослідження – дослідити та обґрунтувати причини виникнення конфліктів між батьками і підлітками, апробувати шляхи вирішення виходу з конфлікту.

Досягнення поставленої мети відбувалось у процесі виконання таких завдань:

1. Експериментально дослідити та теоретично обґрунтувати причини виникнення конфліктів між батьками і дітьми підліткового віку.

2. Перевірити в ході експериментальної роботи шляхи подолання конфліктних ситуацій між батьками та підлітками.

Виклад основного матеріалу дослідження. У дослідженні стосунків між батьками та підлітками брали участь учні восьмих класів НВК № 27 м. Полтави, всього 52 учня (100%), де - 36 дівчат і 14 хлопців.

За методикою К. Томаса визначалися п'ять способів вирішення конфлікту. Найрозповсюдженішим та домінуючим варіантом вирішення конфлікту у всіх досліджуваних є варіант компромісу. Це є типовим для підлітків, оскільки у них провідним видом діяльності є спілкування, а новоутворенням – підкорення нормам колективного життя. Далі, з великим відривом, мають місце при вирішенні конфлікту «підкорення», «суперництво», «співпраця» та «уникнення».

За тестом-опитувальником О. Зворикіна виявлено, що у досліджуваних найчастіше проявляються такі акцентуації характеру як: істеричні риси, риси афективної нестабільності та епітимні риси характеру. Зокрема у хлопців домінуючими виступають епітимні риси, а у дівчат переважають істеричні риси та риси афективної нестабільності.

Це обумовлює особливості поведінки підлітка, його нестійкість, вибуховість, знижену контрольованість своїх дій та вчинків, що може супроводжуватись емоційною нестійкістю, зниженою працездатністю; така поведінка може добре чітко проявлятися саме у вище перерахованих акцентуаціях.

Одним із прийомів виявлення властивих людині поведінкових стратегій у конфліктних ситуаціях є тест Ф. Розенцвейга. Більшість учнів мають досить високий коефіцієнт конформності. Це свідчить про їх достатню адаптованість до соціального середовища та низький рівень конфліктності. Але у деяких випадках досліджувані можуть висувати дещо завищені вимоги до тих людей, які їх оточують. Це пов'язано з процесом дорослішання дітей та зміною їх інтересів, мотивів, вчинків та самої поведінки у цілому. У більшості з них проявляється тенденція «самозахисту», а не «атаки» при урегулюванні конфліктної ситуації, яка буде проявлятися по-різному: від агресії до самозвинувачення, що також пов'язано з віковими особливостями підлітків. Дослідження особливостей міжособистісних конфліктів показали їх деструктивний вплив у міжособистісній

взаємодії батьків і підлітків. Але досить помітною є роль міжособистісного конфлікту як конструктивного соціально-психологічного явища, власне як фактора соціалізації особистості на різних вікових етапах її формування та розвитку [6, с. 135].

Типи міжособистісних конфліктів у підлітковому віці за характером протистоянь мають різноманітні функціональні наслідки для учасників конфлікту. Першою формою конфлікту є конфлікт думок, що вирішується конструктивним шляхом і розглядається як адекватний засіб формування активної позиції особистості. Регулювання конфліктів у випадку зіткнення інтересів сторін залежить від домінантних у підлітків способів їх відстоювання. Співпадання індивідуальних стратегій поведінки у конфлікті створює умови для вирішення проблем конструктивним шляхом [2, с. 132; 4, с. 125].

Руйнівні психологічні наслідки для розвитку особистості у підлітковому віці має наступна форма конфліктів. Це конфлікти цінностей, для яких характерною є несумісність стратегій конфліктної поведінки. Конфлікт зовнішньої поведінки виступає характеристикою стилю взаємодії, прийнятого у групі підлітків, і не пов'язаний із порушенням їх міжособистісних відносин.

Оптимальним для зниження конфронтацій виступає домінування середовища учасників конфлікту орієнтації на взаємодію, кооперацію, в результаті чого ймовірність конструктивного вирішення підвищується. Про наявність такої установки свідчить ефективна комунікація [3, с. 35; 6, с. 99].

Важливо, щоб конфлікт розглядався як загальна проблема, яку можливо вирішити лише спільними зусиллями. Але практика невтручання до конфлікту може спонукати закріпленню в індивідуальному досвіді підлітка соціально-неприйнятних способів самовираження; розвитку та стабілізації стереотипів конфліктної поведінки у конфліктних ситуаціях [5, с. 67]. Установка на придушення та згладжування будь-яких конфліктів також являється неефективною у підлітків, оскільки залишає його можливості здобуття власного досвіду, в тому випадку і позитивного, відстоювання своєї точки зору, свого «Я», ствердження своїх цінностей, своєї життєвої позиції [6, с. 215].

Висновки. На підставі проведеного дослідження ми можемо зробити такі висновки.

1. Із результатів, отриманих у ході дослідження стосунків між батьками та підлітками, видно те, що діти є особистостями, досить добре пристосованими до соціального середовища, у якому вони

знаходяться. Вони прагнуть до всього нового: встановлення нових стосунків, нових соціальних ролей. Нові й старі міжособистісні відносини стають полем зіткнення та з'ясування інтересів, проблем, ареною самоствердження саме тоді, коли погляди поколінь розходяться, тоді, коли батьки відмовляються визнати та підтримати нову соціальну позицію своєї вже дорослої дитини, що само собою провокує конфлікт.

Таким чином, джерела конфліктів є протиріччя, а вони виникають там, де з'являються суттєві розбіжності: у знаннях, уміннях, навичках, особистісних якостях; оцінках та самооцінках; очікуваннях та позиціях; розумінні та інтерпретації інформації; поглядах та переконаннях; мотивах та потребах.

2. У сучасній психолого-педагогічній практиці, для профілактики конфліктів у підлітковому середовищі, пропонується використовувати спеціальну програму, що базується на концепції навчання, побудованій на взаємодії та обміні досвідом. Значного поширення набуло проведення спеціальних групових занять для підлітків, із метою навчання їх ефективним прийомам міжособистісного спілкування, самостійного попередження та вирішення конфліктів у різних сферах спілкування. В основу таких занять покладено принципи проведення соціально-психологічного тренінгу. Саме така форма профілактичної роботи має ряд переваг: дозволяє охопити велику кількість підлітків; дозволяє досягти позитивних змін не лише у становленні міжособистісних взаємин, а й у особистісному розвитку підлітків, що також є умовою попередження конфліктів.

Література

1. Божович Л.И. Проблема конфликта в подростковом возрасте / Л.И. Божович // Вопросы психологии. – 1978. – № 2. – С. 25-37.
2. Божович Е.Д. Мир детства: подросток / Е.Д. Божович, С.М. Бондаренко. – М.: Просвещение, 1982. – 267 с.
3. Гришина Н.В. Психология конфликта / Н.В. Гришина. – С.-Петербург, 2002. – 134 с.
4. Гришина Н.В. Психология социальной ситуации / Н.В. Гришина // Вопросы психологии. – 1997. – № 1. – С. 121-132.
5. Донченко Е.А. Личность. Конфликт. Гармония / Е.А. Донченко, Т.М. Титаренко. – К.: Политиздат Украины, 1998. – 174 с.
6. Седих К.В. Делінквентний підліток. Навч. посіб. / К.В. Седих, В.Ф. Моргун; 2-е вид., доп. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2015. – 272 с.